

MAKROEKONOMICKÉ SÚVISLOSTI DOTAČNEJ POLITIKY V HORSKÝCH
A PODHORSKÝCH OBLASTIACH SLOVENSKA

Peter Bielik - Ľubomír Gurčík

Doc.Ing.Peter Bielik, CSc., Ing.Ľubomír Gurčík, Katedra ekonomiky VŠP
Tr.A.Hlinku 2, 949 76 NITRA

Anotácia:

Na otázku či subvencovať, či nesubvencovať poľnohospodárstvo a do akej miery nemajú v súčasnosti ekonomickí odborníci vo svete jednoznačnú odpoveď. O tom, že je to problém zložitý, svedčia aj dlhoročné rokovania o záveroch dohody o poľnohospodárstve, ktorá bola súčasťou záverečného kola GATT. Slovenská republika má v tejto oblasti svoje špecifické postavenie, ktoré na jednej strane vyplýva z celospoločenskej požiadavky transformácie ekonomiky na trhové princípy a na strane druhej je to existencia vysokého podielu producentov hospodáriacich v tzv. marginálnych a submarginálnych výrobných podmienkach. Súčasnosť je preto pre poľnohospodárov obdobím hľadania východísk a komparácie výhod rozdielnych prístupov realizácie cieľov agrárnej politiky.

Summary:

There is no still unambiguous answer whether subsidizing agriculture is wellfounded or not. There are also many discussions about the extent of supporting. Many years lasting debates about the conclusion of agricultural agreement which was part of the final round of GATT is the proof that this problem is much complicated. Slovak Republic has special position in this area which results from the whole society condition to transform the economy to the market principles on the one hand and there is high share of producers who operate in marginal and submarginal production conditions on the other hand. Therefore at present time the agricultural producers are in the period of looking for starting points and comparative advantages of different approaches to the realizing of agricultural policy goals.

Kľúčové slová:

subvencie, makroekonomické nástroje, agrárna politika, ekonomické výsledky, produkčné parametre

Key words:

subsidy, macroeconomical instruments, agricultural policy, economical outcomes, production parameters

Jedným z najzávažnejších problémov doterajšieho priebehu transformačného procesu je pokles úrovne poľnohospodárstva a následne hroziaci rozpad trhu potravín s negatívnymi dôsledkami na ďalší postup ekonomickej reformy.

Poľnohospodárstvo v procese vlastnej transformácie je poznačené výraznou recesiou, ktorá spôsobila negatíva, akými je vysoká stratovosť odvetvia, pokles úžitkovosti zvierat, vysoká zadáženosť a rad ďalších problémov.

Prekonávanie súčasných problémov a hľadanie perspektívy toho odvetvia v ekonomike Slovenska je poznačené radou protichodných názorov a tendencií. Ukazuje sa však, že tak špecifický sektor, akým je výroba potravín si vyžaduje vzájomné kompromisy. Na jednej strane ide o potrebu utlmiť výrobu potravín v dôsledku poklesu domáceho dopytu a obmedzených možnosti vývozu, na druhej strane je to potreba udržať poľnohospodársku výrobu aj z dôvodu mimoprodukčných funkcií poľnohospodárstva v niektorých regionoch Slovenska. V porovnaní s poľnohospodársky vyspelými štátmi je podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve u nás ešte stále vysoký a v niektorých regiónoch s málo rozvinutým ekonomickým potencióalom a infraštruktúrou je poľnohospodárstvo významným faktorom zamestnanosti. Zdroje pracovných síl v horských a podhorských regiónoch predstavujú až 37,4 % z celkových pracovných síl na Slovensku.

Pred rokom 1989 bolo poľnohospodárstvo podporované vysokými dotáciami a subvenciami v záujme zabezpečenia potravinovej sebestačnosti. Tento trend sa pozitívne prejavoval v raste naturálnych a hodnotových výsledkov a v podiele poľnohospodárstva na objeme hrubého národného produktu.

Po prijatí reštrikčných opatrení zameraných na podporu transformácie ekonomiky Slovenska, no najmä po roku 1991 nastal prudký pokles v úrovni poľnohospodárstva. Vysoký výpadok v produkčných parametroch, veľkosti tržieb a zisku zasiahol aj poľnohospodárstvo v horských a podhorských regiónoch. Výrazný podiel na tomto trende mala zmena makroekonomických nástrojov uplatňovaných vo vzťahu k poľnohospodárstvu. V plyvome ekonomickej reformy nastal pokles tržieb z 40,2 mld.Kčs v roku 1991 na 33,2 mld. Sk v roku 1993. Podiel objemu subvencií na celkových tržbách v roku 1991 predstavujúci 29,5 % klesol za dané obdobie o 4,7 %.

Priemer OECD v danom období v komparatívnom ukazovateli tvoril až 44 % , čím sa subvencovanie poľnohospodárstva u nás zaraďuje výrazne pod tento priemer.

V roku 1993 sa v SR na 1 ha poľnohospodárskej pôdy vynaložilo 103 USD. Vo svete menej intervenované poľnohospodárske výroby sú napr. v Kanade (86), v USA (78). V štátoch porovnateľných s našimi výrobnými podmienkami je úroveň subvencovania poľnohospodárstva značne diferencovaná, napr. v Rakúsku je to až 753 USD a priemer krajín EÚ je 644 USD.

Výdavky štátneho rozpočtu SR pre poľnohospodárstvo za obdobie rokov 1989 - 1993 klesli z 21,5 mld. na 10,4 mld Sk a predstavujú len 6,6 % z celkových výdajov štátneho

rozpočtu. Je to v porovnaní s rokom 1989 pokles až o 23,2 %. Toto výrazné obmedzenie účasti štátu na riešení otázok zabezpečenia výživy a rozvoja agrokomplexu sa negatívne odrazili v stave rezortu poľnohospodárstva. Napr. len v horských a podhorských oblastiach sa stavy HD znížili za sledované obdobie o 12 %, z toho kráv o 6%, stavy ošípaných sa znížili o 12 % a stavy pre tieto regiony neodmysliteľných oviec sa znížili až o 34 %. Zmeny v hustote zvierat boli doprevádzané aj poklesom ich úžitkovosti. Priemerná ročná dojivosť kráv klesla o 28 %, úžitkovosť HD a ošípaných vo výkrme o 21 %, u teliat o 11%.

Na pokles produkčných parametrov poľnohospodárstva mal vplyv aj pokles domáceho dopytu po potravinách vyvolaný cenovou liberalizáciou na trhu, roztváranie cenových nožníc v neprospech cien poľnohospodárskych produktov, pokles intenzity rastlinnej výroby a rast nákladovosti, keď zisk v roku 1992 vo veľkosti 137 Kčs na 1 ha p.p. dosiahla v HO a PHO len nepoľnohospodárska výroba. Rastlinná výroba vyprodukovala pri znížených produkčných parametroch výroby napr. v HO a PHO pri nezmenenej štruktúre osevu stratu 240 Kčs a živočišná výroba stratu až 4381 Kčs na 1 ha poľnoh.pôdy. Značne klesol aj podiel dotácií v štruktúre realizovanej produkcie, keď v roku 1989 predstavoval v HO a PHO na 1 tonu pšenice 946 Kčs, čo tvorilo až 61 % podiel na tržbách a na úhrade vlastných nákladov na 1 t sa podieľali až 40,9 %. Takéto radikálne odbúranie dotačných titulov pre odvetvia poľnohospodárskej výroby ako aj odstránenie diferenciálnych príplatkov spôsobilo stratovosť jednotlivých podnikateľských subjektov a vyrábaných komodít.

Zatiaľ čo v roku 1989 pšenica v HO a PHO dosahovala na 1 ha zisk z realizácie 2400 Kčs, tak v roku 1993 už stratu vo veľkosti 3320 Kčs. Obdobné tendencie sa prejavujú aj v ekonomických výsledkoch ostatných druhov obilovín. Najhorší hospodársky výsledok v HO a PHO sa dosiahol v pestovaní zemiakov. Hlavné príčiny spočívajú v znížení pestovateľských plôch (index 0,72), poklese intenzity (na 13,76 t), raste nákladovosti a stratovosti, keď zisk v roku 1989 vo veľkosti 4255 Kčs sa za trojročné obdobie zmenil na stratu 5192 Kčs. Výrazná zmena hospodárskeho výsledku je odrazom zrušenia diferenciálnych príplatkov, ktoré súhrnne v roku 1989 predstavovali v týchto regionoch 1218 Kčs na jednu tonu produkcie, v roku 1991 už len 217,7 Kčs a objem dotácií sa postupne stále znižuje.

Aj u produktov živočišnej výroby sme zaznamenali pokles produkčných a ekonomických parametrov výroby. Produkcia mlieka sa oproti roku 1989 znížila na 1 ha p.p z 887 litrov na 560 litrov a úžitkovosť klesla z 3634 na 2430 l mlieka na jednu dojniciu. V tomto chove sa výrazne negatívne prejavil vplyv zmien dotačnej politiky, keď v roku 1989 tvoril podiel dotácií na 1 liter mlieka 2,83 Kčs a zisku 1015 Kčs na 100 KD, v roku 1993 toto odvetvie vykazovalo stratu vo veľkosti 2960 Kčs na 100 KD.

V ostatných odvetviach výrazný pokles podielu súbvencií na konpenzáciu vysokej nákladovosti výroby spôsobuje taktiež pokles ziskovosti a s tým súvisiace tendencie obmedzovania produkčných parametrov výroby.

Negatívny vývoj a stav poľnohospodárstva v horských a podhorských oblastiach po roku 1989 nás preto núti pozerieť na problém dotačnej politiky z hľadiska makroekonomických súvislostí ekonomiky. Jedným z prvých opatrení už v roku 1991 bolo zriadenie štátneho fondu trhovej regulácie, ktorým sa začali uplatňovať nástroje podpory a organizácie agrárneho trhu. Časť zdrojov štátneho rozpočtu pre dotačnú politiku sa vyčlenila do fondu a takto v makroekonomických súvislostiach regulovala agrárny trh s poľnohospodárskymi komoditami.

Čiastočne pozitívne výsledky v prospech poľnohospodárskej prvovýroby sa dosiahli už v roku 1993, keď sa znížila rekordná strata z roku 1992 z hodnoty 14,6 mld. Kčs na 8,7 mld. Súčasne sa čiastočne stabilizovala dôchodková situácia poľnohospodárskych subjektov, keď sa počet stratových podnikov z 95 % znížil o 1/3, mierne poklesla úverová záťažnosť, utlmili sa dezintegračné tendencie, došlo k poklesu pracovných síl a pod. čo môže byť pozitívnym faktorom rozvoja poľnohospodárstva pre budúce obdobie. Samozrejme, očakávané zmeny sa budú môcť uskutočniť podľa nášho názoru len systémovým pôsobením celého komplexu ekonomických nástrojov a opatrení na makro a mikroekonomickej úrovni. Preto by bolo chybou sa domnievať, že stabilita a rozvoj odvetvia poľnohospodárstva je a bude v ďalšom období závislá len od rozsahu a charakteru dotačnej podpory poľnohospodárstvu.

Pre zachovanie poľnohospodárstva v horských a podhorských regiónoch hovoria podľa nášho názoru aj mimoprodukčné funkcie poľnohospodárstva, ktoré v súčasnosti v súvislosti s krajínou tvorbou a ochranou životného prostredia nadobúdajú na celospoločenskom význame. Vyraďenie týchto oblastí z produkčnej aktivity by znamenalo dodatočné náklady zo strany štátneho rozpočtu, ktoré i keď nebudú priamo súvisieť s výrobou potravín, budú subvencovať dôchodky obyvateľstva, ekológiu, zmenu infraštruktúry a pod.

Aj napriek súhrnne negatívnym výsledkom v dôchodkovosti a výkonnosti poľnohospodárstva v horských a podhorských regiónoch myslíme si, že dotácie čiastočne zmiernili zlé hospodárske výsledky i keď ich neodstránili a súčasnosť ukazuje, že tam, kde sa finančná pomoc presúvala do rozvojových programov podnikovej sféry, čiastočne plnili podpornú funkciu procesu rozvoja poľnohospodárstva.

Literatúra:

Bielik P. : Dotačná politika v rentových vzťahoch ČVÚ 1.02, VŠP Nitra, 1993

Gurčík Ľ.: Subvenčná politika poľnohospodárstva v hospodársky vyspelých krajinách sveta a jej komparácia so slovenským poľnohospodárstvom. Acta operativa oeconomica, VŠP, Nitra, 1994

Hutník F. - Pauhofová, I. : K možnostiam formovania agrárnej stratégie Slovenska. Ekonomický časopis, 4/1993

Javůrková, J. : Státní podpora zemědělství v horských a pohraničných oblastech Západoevropských zemí. Studijní informace 1, ÚVTIZ Praha 1991